

Деновите македонската јавност потроши голема енергија, се возбудија емоциите и се појавија бројни критики и ставови за најновата Резолуција на Советот на Европа, со која е изречена морална осуда на злосторствата во кршењето на човековите права од страна на тоталитарните комунистички режими. Со неа Советот на Европа непосредно им препорачува на поранешните комунистички земји дека на патот кон Европа лустрацијата е еден од задолжителните процеси, кој треба да го завршат.

Поимот лустрација се темели на изворното значење на зборот од антиката, кога претставувал чистење, односно прочистување од злосторствата и од гревовите, и тоа со давање жртви, а претставувала висок морален настан. Во античка Македонија таа се вршела на македонската војска и тоа пред нејзиното поаѓање во битка, а потоа само еднаш годишно, шестиот месец на македонскиот календар (март). Лустрацијата на македонската војска се правела така што таа предводена од кралот минувала меѓу две полови од жртвувано куче. На почетокот како жртва се давал човек, а подоцна куче како негов најверен придружник. Овој настан имал свечен карактер, а празникот се нарекувал Ксандика според Ксандос, македонски бог на војската. Ритуалот имал за цел македонската војска да се исчисти од нечистотиите, болестите, гревовите, лошите духови...

Во современото значење поимот лустрација ги опфаќа етичкиот, политичкиот и правниот аспект на општественото живеење. Најсложено и најпроблематично е одредувањето на правната природа на значењето и местото на лустрацијата во правниот систем. Поради тоа, треба да се одреди јасна граница во практиката меѓу лустрација и чистка. Политичката чистка претставува автоматско отстранување на некои личности, покрај другото, и од јавни функции затоа што му припаѓале на поразениот, односно на комунистичкиот систем, бидејќи влегувал во номенклатурата на поранешниот систем. Тоа не може да се нарече лустрација, туку реваншизам или неототалитаризам, односно неокомунизам. Таа не е насочена против некој кој му припаѓал на претходниот систем само затоа што нему му припаѓал, тоа е превентивна мерка, со неа се настојува да се спречи на функција да дојде некој кој ги кршел човековите права, односно во претходниот режим учествувал во такво нешто. Лустрација не дозволува повикување лица на кривична одговорност, тоа не е казна.

Методи слични на лустрацијата се применувале по Втората светска војна, во некои земји од Западна Европа, по паѓањето

Ванче СТОЈЧЕВ

“

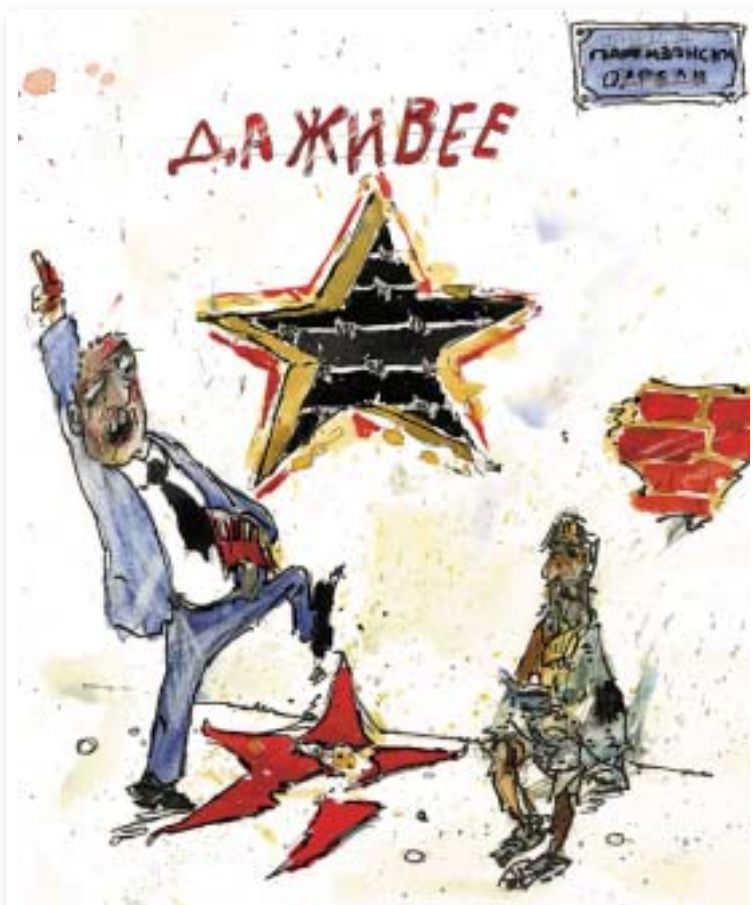
*Vist i nat a niz
i st orijat a vo
sega{ nost a za
i dni nat a...*

”

на фашизмот. Во Франција се применувало очистување или епурација, во Италија - дефашизација, во Германија - денацификација. Во источните земји комунистичките чистки имале иста цел, меѓутоа се радикализирале, добиле екстремни форми и облици, поради кои денес се презема лустрација. Чистењето на Источна Европа од комунистичките злосторства почнало непосредно по паѓањето на комунизмот. Првиот Закон за лустрација по паѓањето на Берлинскиот ѕид го донел чешкиот Парламент во 1991 година, бил на сила до 2000 година, а во извештајот на ОН Комисијата за човекови права констатира дека во Чешка се забележани случаи на лустрација и во 2002 година. Во Словачка, секој кој сакал да се кандидира за јавна функција, според

ЛУСТРАЦИ

овој Закон, добил можност да напише изјава за евентуалната соработка со комунистичкиот режим, која потоа се проверувала и доколку се востановело дека тоа не е вистинска личност се изведувала пред суд. Во Чешка и во Словачка имало обиди за политизација, односно за манипулација во процесот на лустрација. Во Словачка им било забрането на сите лица, на кои вината во процесот на лустрација им била докажана, наредните 10 години да извршуваат јавни функции. Лустрација е извршена и во поранешна Источна Германија. Во

Албанија Законот бил премногу исполитизиран, односно бил донесен во време на предизборна кампања. Социјалистичката партија била единствена која застанала наспроти Демократската странка на Сали Бериша, која победила на изборите. Помалку политизирани биле законите во Бугарија и во Унгарија. Во Полска, по донесувањето на Законот, се појавил список на 240.000 соработници на поранешниот комунистички режим од сите категории државни службеници. Слично се случило и во Романија.

Лустрацијата сепак ги крши правата и ги казнува луѓето, понекогаш и само затоа што нивните имиња ќе се појават на некои списоци, кои можеби се точни но и не мора да се, не е многу корисно преку неа

спроведуваат и законите кои се усвоени во однос на неа. Не се усвои иницијативата за воспоставување комисији за вистината. Средствата за јавно информирање не ги поставија на дневен ред тие прашања на примерен и неопходен начин. Интересот на јавноста повеќе беше насочен кон етничките судири, војната во 2001 година и социјалните проблеми. Невладините институции не беа доволно силни за ова прашање да го актуелизираат во прв план.

За Македонија лустрацијата има исклучително значење, не само затоа што ќе ни помогне во подготовките за ЕУ, туку и затоа што сосема би расчистиле со минатото и би спречиле повторно слични злосторства. Во тоа можат да помогнат меѓународните институции.

како и некомунистите, кои биле во раководството на АСНОМ (Ченто, Брашнаров, Шатев и др.). Веруваме дека тие не би дале согласност на активностите на повонетото комунистичко раководство во Македонија.

Реално и внимателно во јавноста треба да се изнесуваат одредени податоци за злосторствата во Македонија. Речиси сè до ослободувањето доминирала идејата за национално ослободување и обединување на Македонија, па сепак до АСНОМ во македонската народноослободителна војска немало повеќе од 6.000 борци. Освен тоа, пред почетокот на војната 80 отсто од населението било неписмено. Како е можно по војната, за македонската кауза да бидат репресирани околу 50.000 македонски граѓани, а во четиригодишната борба до

ЈА ИЛИ ПОЛИТИЧКА ЧИСТКА

да се гради демократија. Таа го охрабрува продолжението на некои комунистички методи, како што се, политизација на законите, менталитет на изработка на црни списоци, идеја да се казнат оние кои мислат поинаку итн. Сепак, Парламентарното собрание на Советот на Европа со Резолуцијата бр. 1096 од 1996 година им препорачува на своите членки лустрација и ги предупредува дека неспроведувањето на овој процес може да доведе до повторни насилства и воспоставување противдемократски процеси.

Интересирането за политичките досиеја особено е големо кај лицата кои ја минале тортурата на комунистичките затвори, но не е мал бројот и на оние кои сакаат да ја искористат нивната содржина како политички капитал во новата борба за власт. Како по некое правило, прашањето за лустрација се актуелизира циклични, главно, во екот на изборната кампања. Поради политичката злоупотреба на досиејата лустрацијата станува несакана и опасна работа. Последниците од комунистичкиот режим уште долго ќе претставуваат главна фрустрација и на оние земји кои веќе се членки на ЕУ и на НАТО.

Лустрацијата како процес против кршителите на човековите права во земјите на поранешна СФРЈ би требало да има поинаков облик од другите земји на Источна Европа. Со оглед на новите воени настани, лустрацијата во Македонија, Србија, Хрватска и Босна и Херцеговина би морала да ги опфати и лицата кои ги прекршиле човековите права во воените настани од 1991 до 1996 година, на Косово и во Србија и во 2001 година во Македонија. Таа треба да се однесува и на медиумите кои придонеле да се развие омраза меѓу етничките заедници. Во Македонија сè уште не е извршена лустрацијата, тоа е сериозен пропуст бидејќи нејзината отсутност го охрабри политичкото самоволие, особено во времето непосредно по паѓањето на еднопартиското владеење. Лустрацијата спроведена однадвор, како што се, активностите на меѓународните институции, не се доволни, евидентно е дека не се

ЧЕСТО ЛУСТРАЦИЈАТА Е НАРЕКУВАНА И "ЛОВ НА ВЕШТЕРКИ", БИДЕЈЌИ ТРАГА ПО ГРЕВОВИТЕ ОД МИНАТОТО, А НАЗИВОТ ПОТЕКНУВА И ОД ЛОШИТЕ ИСКУСТВА КОИ ГИ ИМАЛА СЕКОЈА ЗЕМЈА ОД ИСТОЧНА ЕВРОПА, КОЈА ГО СПРОВЕДУВА ОВОЈ ПРОЦЕС.

Иако Законот за лустрација речиси секаде е идентичен и би можел да се применува на сите земји, сепак треба да се има предвид различната историја, традиции и искуства, а поради тоа одредени решенија мора да се прилагодат на специфичните услови. При анализирањето на влијанието на комунистичката идеологија во Македонија треба да се имаат предвид одредени специфичности кои не прават поинакви од другите комунистички држави. Не е спорно дека Комунистичката партија во Македонија го организирала и го раководела НОД. Меѓутоа, таа е единствената политичка сила која го признала македонското национално прашање како посебно и самостојно. Македонското НОД истовремено водело антифашистичка, но и националноослободителна војна, која не се водела на идеолошко-политички, туку на национално-ослободителни основи врз темелите на Кресненските и Илинденските традиции и Крушевската платформа. Борбата почнала и речиси до крај се водела со идејата за национално ослободување и обединување и за создавање самостојна македонска држава. Таквото македонско комунистичко раководство имало идентични ставови како и борците и патриотите кои не биле комунисти и кои се вклучиле во НОД, во 1943 година го формирале АНОК и Иницијативниот одбор за свикнување на Првото заседание на АСНОМ. Раководството на НОД на Македонија (Кузман Јосифовски-Питу, Страшо Пинџур, Мирче Ацев, Михаило Апостолски) имало речиси исти ставови за иднината на Македонија

создавањето на македонската држава да учествуваат само околу 6.000 борци. Некои автори наведуваат дека од 1945 до 1985 година комунистичката власт во Македонија затворила, прогонувала и стрелала многумина само затоа што се бореле за самостојна, независна, демократска и граѓанска Македонија и за идеите на ВМРО. Притоа се констатира дека тоа "можеби е единствен пример во историјата на човештвото некој да биде осуден од сопствената власт за патриотизам, за љубов кон сопствената татковина". Коректно и чесно е да се истакне дека во Македонија имало патриоти кои од Кресна, преку Илинден до АСНОМ се бореле за самостојна, независна, демократска и граѓанска Македонија, но тоа не биле идеали на ВМРО или барем не само негови. Ако се мисли на идеалите на Делчев, Сандански, Питу или Ченто, треба да се каже дека тие никогаш не биле членови на ВМРО, туку на ТМОРО, ВМОРО, НФП, КПМ итн. Во периодот на создавањето на македонската држава од 1941 до 1945 година силите со предзнакот ВМРО имаа сосема спротивни цели и идеали од наведените личности.

Злосторствата во Македонија, масовните и индивидуалните, мора да се осудат, но не само тие од 1945 до 1990, туку и оние од 2001 година, и оние во Пиринскиот дел на Македонија и оние од Граѓанската војна во Грција. Меѓутоа, секое злосторство има свои извршители и жртви, време и место. Многу позначајно е какви поуки ќе извлечеме, какви пораки на идните генерации ќе им оставиме, особено затоа што покрај жртвите и извршителите, има и други фактори кои во тој период биле непосредно поврзани и со едните и со другите. Се наведува дека тогаш биле репресирани околу 50.000 луѓе, а по отворањето на архивите е откриено дека некои од нив имале три, пет досиеја. Тоа значи дека биле следени од повеќе лица, па се поставува прашањето колку имало предавници, кодоши. Доколку се осудат злосторствата, а не се разоткријат предавниците, тогаш се создаваат услови за нови злосторства.